

El volumen inclue una Bibliografía general (General Bibliography) (pp. 179-184), en la que se distinguen entre 'fuentes' (Editions and Translations of Latin and English Text Cited, pp. 179-181) y 'estudios' (Research Bibliography, pp. 181-184); un Índice de manuscritos (pp. 185-186) y un Índice general (pp. 187-199).

Antonio Contreras Martín
Institut d'Estudis Medievals
 tcontreras@telefonica.net

Francesco Garofalo, *Bernardi*, Milano: Fondazione Teatro Italiano Carlo Terron, 2012, 239 pp.

Per a molts habitants de la província siciliana de Ragusa amb una certa inquietud envers el coneixement del seu passat, la figura de Bernat IV de Cabrera, vescomte de Cabrera i Bas a Catalunya, comte de Modica al regne de Sicília (1352-1423), exerceix una fascinació molt difícil d'eludir. No costa massa d'entendre per què. Nascut en el si d'una de les nissagues més antigues i poderoses de la noblesa catalana medieval, fill de comte desposseït *in absentia* del seu patrimoni per presumpte crim de lesa majestat, i nét d'un dels consellers més influents de Pere el Cerimoniós decapitat el juliol de 1364 per motius idèntics, participà en la conquesta del regne de Sicília iniciada per l'aleshores infant Martí (futur Martí l'Humà) l'any 1392, obtenint-hi la concessió del comtat de Modica, arrabassat als filoangevins Chiaromonte. Defensà sempre els interessos de l'infant i del seu fill Martí el Jove en front dels aristòcrates sicilians que s'alçaven contra el casal d'Aragó, combaté el 1409 a la campanya de Sanluri, i esdevingué un dur rival de la reina vídua Blanca de Navarra pel control de Sicília una vegada mort Martí el Jove fins a la seva captura l'any 1412. Amb aquests pocs apunts n'hi ha prou per afirmar que, com tants d'altres personatges de la història, Bernat és mereixedor d'una biografia.

La tasca de biografiar Bernat IV de Cabrera ha estat escomesa per l'advocat ragusà Francesco Garofalo. Erudit de prestigi i d'impacte mediàtic local recentment distingit amb el Premio Nazionale Pirandello (2012), Garofalo s'ha sumat a d'altres erudits ragusans com ara Marcello Vindigni (*I Cabrera conti di Modica tra Catalogna e Sicilia 1392-1480*, Torino-Pozzallo, 2008), interessats a descobrir i a difondre la història de la seva terra, i, en particular, a seguir la petjada que els Cabrera deixaren a l'antic comtat de Modica. Degut al seu entusiasme i a la seva curiositat per saber més a l'entorn dels orígens catalans dels qui serien comtes de Modica a partir de 1392, aquests han acumulat uns coneixements que no tenen

contrapartida en el cas català. A casa nostra l'única obra que veritablement ha parat atenció a la historiografia siciliana és el breu i més aviat poc profund estudi genealògic elaborat per José Gramunt a començaments del segle xx (Els llinatges catalans a Sicília, Tarragona, 1921). Ni tan sols Santiago Sobrequés (Els Barons de Catalunya, Barcelona, 1957 [primera edició]) s'acostà tant a la historiografia ragusana, limitant-se en la majoria de casos a confiar en l'obra del cronista Jerónimo Zurita.

Tenint en compte tot això hom pot dir que Garofalo, que al prefaci confessa haver començat a estudiar el personatge que biografia "molto tempo fa" (p. 10), parteix amb un cert avantatge respecte dels seus homòlegs catalans. I en certa manera, així és. Garofalo empra molta de la informació que té a l'abast per proporcionar al lector sicilià explicacions sobre períodes, episodis i personatges històrics, localitzacions, i conceptes amb els quals aquest no té per què estar familiaritzat. Aprofitant això, i també l'existència d'alguns documents de caràcter testamentari relatius a Bernat IV de Cabrera, Garofalo estructura el seu llibre en dues parts narratives i una de documental, cadascuna d'elles seguida de la seva corresponent secció de notes.

A l'autor no se li poden negar ni l'entusiasme, ni molt menys la voluntat de fer-se entenedor, i val a dir que, en veritat, la iniciativa de biografar Bernat IV de Cabrera és molt d'agrair. Tanmateix, també és cert que el seu treball final és resultat de decisions que, pel cap baix, es podrien qualificar de discutibles, i que, a més, conté també defectes que no convé passar per alt.

Des d'un punt de vista formal, sobta que a les dues parts narratives el gruix del text estigui reservat a les notes, fet que en una primera ullada pot deixar al lector amb l'enganyosa sensació que a Garofalo li manca profunditat des del punt de vista argumentatiu, quan el que en realitat succeeix és que el seu discurs està desestructurat i els seus arguments, dispersos entre les notes. Quant als altres problemes principals, aquests són comuns al treball anteriorment citat de Vindigni. En primer lloc, es registra una tendència a no citar ni l'autor ni la procedència de les imatges (inclosos els mapes). I en segon lloc, una desconcertant manca d'atenció a l'ortografia catalana en els noms, les cites textuais i la bibliografia, com en el cas del batlle jurisdiccional, que apareix escrit *battle* tres vegades en un mateix paràgraf (1a part, nota 32, p. 57).

Més enllà d'aquests punts, hom pot discutir molt entorn de la idoneïtat o no que el llibre prengui el seu títol del sobrenom ("Bernardi") que Santiago Sobrequés donà a Bernat IV, i que, incomprendible, molts historiadors han acceptat. En realitat, "Bernardi" era el diminutiu genèric amb el que se solien anomenar els joves Bernats de la família durant els seus anys d'infantesa i juvenesa. Bernat IV de Cabrera deixaria de ser anomenat "Bernardi" tan aviat com va haver

contret matrimoni amb Timbor de Prades pels volts de l'any 1385. Tanmateix, cal reconèixer que la tria del títol encaixa a la perfecció amb el coneixement del personatge que pressumiblement té el públic italià al que va dirigit, molt habituat a alternar les denominacions de "Bernardí", o, la que potser sigui d'ús més comú en l'àmbit italià, de "Bernardo Cabrera". Es dona el cas també que l'hàbit d'anomenar "Bernardí" a Bernat IV està igualment molt arrelat entre el públic català familiaritzat d'una manera o altra amb el personatge. Vist això, és indubtable que el títol triat permet la ràpida identificació del biografat.

Ara bé, és en termes de contingut que el llibre de Garofalo trepitja terreny fangós. Per començar, l'autor narra per separat les fases que corresponen als quaranta anys de la vida de Bernat IV de Cabrera previs a la primera expedició siciliana (1352-1392) i als temps del seu enfrontament amb la reina Blanca de Navarra, vídua de Martí el Jove i futura mare del Príncep de Viana (1402-1412), pel control de Sicília, a les quals afegeix els seus darrers anys d'existència (1421-1423). En el procés, omet parlar d'una etapa que, paradoxalment, està molt estudiada pels historiadors sicilians com ara Vincenzo d'Alessandro (que no apareix citat a la bibliografia), Enzo Sipione, i Pietro Corrao. Una omissió certament desconcertant, doncs aquesta etapa és clau per comprendre l'enfrontament posterior amb la reina Blanca. És l'etapa dels anys de consolidació del poder aragonès a Sicília (1392-1402), durant la qual el prestigi de Bernat augmentà considerablement (a l'ensem que el ressentiment envers ell) a força de reprimir la noblesa rebel una i altra vegada. Però no és aquesta l'única omissió rellevant. Garofalo, per exemple, evita pronunciar-se sobre les simpaties envers el comte Jaume d'Urgell que molts historiadors catalans han atribuït a Bernat, limitant-se a refutar les tesis dels qui creuen que el casament de Bernat amb Cecília d'Urgell, germana de Jaume, no s'arribà a celebrar mai (2a part, p. 135 i 3a part, pp. 173-174).

Garofalo no només eludeix etapes i temes importants o, si més no, compromesos. També llença afirmacions sobre les quals no aporta cap tipus de prova. La majoria d'aquestes, que tenen a veure amb relacions de parentiu, són preses de les genealogies elaborades per Armand de Fluvià (Els primitius comtats i vescomtats de Catalunya. Cronologia de comtes i vescomtes, Barcelona, 1989). Són els casos dels successors en el càrrec de vescomte de Girona fins els temps a començaments del segle XI, un moment pel qual encara no està demostrat que aquell fos realment hereditari (p. 43, nota 10), i les esposes de Bernat. Perquè per bé que en el cas de Cecília d'Urgell Garofalo es troba en condicions de provar que la unió matrimonial tingué efectivament lloc, hom no pot dir el mateix del seu suposat enllaç amb la francesa Isabel de Lévis, que hauria tingut lloc vers 1381, doncs no se n'aporta cap referència documental que el pugui avalar (1a part, p. 25 i nota 58, p. 92).

Tanmateix, el que probablement sigui el més discutible és l'excessiva confiança que Garofalo diposita en l'obra de l'escriptor blanenc Vicenç Coma i Soley, autor de la per ara única monografia existent sobre els vescomtes de Cabrera, que mereix com a mínim el qualificatiu de pretenciosa, i que defensà de manera aferrissada però insuficient l'autenticitat del *Libre dels feyts d'armes de Catalunya*, suposada obra del segle xv escrita pel religiós blanenc Bernat Boades, que, en vista de les proves aportades pels especialistes, cal considerar un clar cas de falsa crònica medieval redactada al segle xvii (vegeu sobretot Miquel Coll i Alentorn, "El problema de l'autenticitat del 'Libre de feyts d'armes de Catalunya'", Bernat Boades, *Libre de feyts d'armes de Catalunya*, vol. IV, Barcelona, 1948, pp. 11-89). El mateix Garofalo es posiciona obertament del costat de Coma i Soley, contradint la teoria de Coll i Alentorn (1a part, nota 8, pp. 40-42) sense que per altra banda les seves afirmacions resultin convincents.

Malgrat tot, el treball de Garofalo conté aspectes indubtablement positius. En ocasions aquest reflecteix els resultats d'una lúcida tasca d'anàlisi, com fa en refutar el retrat de Lorenzo Valla d'un Bernat IV de Cabrera que combat la reina Blanca per satisfer l'orgull ferit de pretendent rebutjat, jutjant-lo com "inverosimile, incredibile, romanzato, fantasticamente esagerato" (2a part, p. 134). Això sense oblidar tampoc l'interès que desperta l'edició dels testaments i codicils de Bernat conservats tant a l'Arxiu Històric d'Hostalric (procedents del fons Cabrera i Bas de l'Arxiu Ducal de Medinaceli), com a l'Archivio di Stato i a l'arxiu del Duomo de Ragusa.

La conclusió a que hom arriba un cop finalitzada la lectura d'aquest llibre és que Bernat IV de Cabrera espera encara una biografia producte d'una recerca exhaustiva sobre el personatge. No obstant això, i mentre aquesta no arribi, la iniciativa de Francesco Garofalo mereix ser tinguda en compte com un complement sicilià a les pàgines que Sobrequés dedicà al primer comte català de Modica, a més d'una introducció, per bé que incompleta, a la vida d'aquest rellevant personatge.

Alejandro Martínez Giralte
Universitat de Girona
alexandre.martinezgiralte@gmail.com

